

EEN GESPREK PER BRIEF

Bij het schrijven van het boek over Wenny Nefkens-Wennubst kreeg ik een archief met bijna duizend brieven tot mijn beschikking. Bij die brieven zaten ook zo'n kleine veertig van haar vader Henk die in de periode 1945-1948 verstuurd zijn vanuit Nederlands-Indië. De brieven van Wenny aan hem zaten er niet bij en de precieze inhoud daarvan blijft dus ongewis, maar uit zijn brieven blijkt overduidelijk dat zij een innige relatie hebben gehad. Die goede relatie tussen vader en dochter bestond al sinds haar puberteit en ze hadden de gewoonte om open over hun zielenroerselen te praten. Ook toen hij scheidde van zijn vrouw Cor, zelf hertrouwde en Cor met de kinderen terugging naar Nederland, hebben zij elkaar veelvuldig geschreven; zij schreef ze als jong meisje, vooral met de hoop het huwelijk van haar ouders te redden. Tevergeefs. Toen zij volwassen was en ver van haar vader woonde in Nederland, was brieven schrijven het middel bij uitstek om toch een gesprek met elkaar te kunnen voeren. Brieven deden er lang over, de eerste gingen nog per pakketboot, en postbestelling nam minstens vijf weken in beslag, maar uiteindelijk zond men ze ook per luchtpost via de vaste KLM-verbinding, waardoor het nog maar een kwestie van dagen werd.

Het is een levendige briefwisseling over allerlei onderwerpen: kamp, oorlog, politiek, economie, werk, maar vooral levenskwesties. Hoewel Henk de vader is en die rol met verve speelt, is het 'gesprek' steeds open en min of meer gelijkwaardig. De toon is direct, zonder veel terughoudendheid, hard als het in zijn ogen moet, maar hij toont een enorme betrokkenheid met haar wederwaardigheden en blijft erg liefdevol als raadsman ook als hij minder prettige observaties noteert. Zij noemt hem Brombeer, hij gebruikt Krullenbol in de aanhef.

Drie brieven dateren uit 1941/2 als Wenny in Batavia werkt bij General Motors en Henk in Soerabaja net mede-eigenaar is geworden van de Ford-vestiging in Soerabaja. Dan begint de oorlog en vader en dochter worden ruim twee jaar lang onder erbarmelijke omstandigheden geïnterneerd in de beruchte jappenkampen. Ze overleven het, maar zullen hun hele leven, ook fysiek, nog de gevolgen blijven voelen. De volgende brieven schrijft hij vanuit het kamp, als ze elkaar met behulp van het Rode Kruis terugvinden. Henk was in Bandoeng geïnterneerd en Wenny in Semarang. Zijn dochter gaat na de oorlog terug naar Nederland, in eerste instantie voor een tijdelijk verblijf, alleen om te herstellen van het kamp, maar zij zal nooit meer terugkeren naar haar geboortegrond en haar verdere leven in Nederland blijven, waar ze trouwt. Haar man is ook autohandelaar en ze krijgen samen drie dochters. Henk gaat ook terug naar Nederland, blijft er een half jaar en keert herfst 1946 terug om zijn zaak weer op te bouwen. Dat lukt bewonderenswaardig snel en hij vindt ondanks alle drukte en stress, tijd om brieven te schrijven, gemiddeld een per maand. Zijn gezondheid is echter aangetast en na meerdere ziekenhuisopnamen, overlijdt hij op haar verjaardag, 24 december 1948. Hij wordt op Eerste Kerstdag begraven.

Henk Wennubst was in 1913 zonder veel voorbereiding naar Nederlands-Indië vertrokken. Ervaring als winkelbediende, wat reisbescheiden en een adres in Bandoeng, dat was alles waarover hij beschikte. Van het land waar hij de rest van zijn leven zou wonen, wist hij hoege-naamd niks. Op school had hij geen voortgezet onderwijs gehad en voor vertrek geen tijd gehad om te leren van ervaringen van anderen. Ambitie kon hem toen al niet ontzegd worden: hij hield een dagboek bij van zijn reis van Amsterdam naar Bandoeng en was er blijkbaar zo tevreden over dat hij het tot boek liet binden. Het is een fraai verslag van een jonge man die onbevangen de nieuwe wereld — en die begint al bij de Belgische grens — tegemoet treedt en ervaart. Aan het eind van de reis

Kaart van Nederlands-Indië met de belangrijkste eilanden

is hij al veel wijzer geworden en vol zelfvertrouwen stapt hij in zijn nieuwe leven.

In korte tijd weet hij zich als selfmade man tot een succesvol ondernemer te maken. Eerst als franchisehouder, daarna als dealer en tenslotte als eigenaar van een grote zaak die Ford-auto's in een groot deel van Indië leverde. Henk was een drukbezet mens, voortdurend in de weer om zijn ondernemerschap tot een succes te maken, ondanks de economische crisis van de jaren dertig en de moeilijke wederopbouw na de Japanse bezetting.

Als hij in Soerabaja 's avonds een brief aan zijn dochter ging schrijven, kon hij zich ondanks alle stress en drukte blijkbaar goed losmaken van de dagelijkse besommeringen en zich concentreren op de brief en de geadresseerde. Op een paar spelfouten na, is van zijn gebrekkige opleiding nauwelijks iets te merken. Het waren geen kattenbelletjes maar bijna altijd meerdere getypte of geschreven pagina's met een duidelijke opbouw en herkenbare stijl. In het kamp schreef hij met een potlood, daarna met de pen maar later meestal met de typemachine, en door de schaarste aan papier en de hoge posttarieven zijn ze volledig beschreven en hebben nauwelijks marges. Hij tikte snel en vergat in zijn ijver en concentratie herhaaldelijk de hendel over te halen om naar de volgende regel te gaan. Zijn 'tone of voice' — en je kunt hem bijna letterlijk horen spreken — is serieus maar luchtig en niet zonder harde humor of cynisme. Het merendeel van de inhoud gaat over Wenny's onrust en twijfel die ze in haar brieven zonder enige schroom moet hebben opgeschreven. Het gaat over haar twijfel in welk land ze nu moet leven, haar voorkeur heeft Indië maar allerlei zaken zoals de bureaucratie rond werkver-

gunning, haar eigen gezondheid en haar moeder houden haar in Nederland. Omdat Wenny bij de concurrent in Batavia heeft gewerkt en in Nederland ook bij General Motors in Rotterdam werkt, hebben ze het ook geregeld over auto's en de handel erin, nieuwsgierig maar wel voorzichtig. Het gaat over haar liefdes en de problemen die ze heeft om zich daaraan over te geven. Hij stimuleert en inspireert haar te doen wat haar intuïtie haar ingeeft, te vertrouwen op haar door hem zeer bewonderde talenten, minder te twijfelen aan alles en dat ze alleen een man moet kiezen als ze werkelijke liefde voor hem voelt en niet omdat ze als eind-twintiger bang is buiten het huwelijksbootje te vallen. Samen delen ze het verdriet om het verlies van zijn zoon en haar broer Boy, die aan het eind van de oorlog in kamp Vught gefusilleerd is. Henk krijgt het nieuws te horen als hij nog in het kamp zit en aarzelt lange tijd hoe en wanneer hij Wenny op de hoogte zal brengen.

Ook al is hij al meer dan tien jaar gescheiden van Cor Armée en is er niet veel direct contact meer, is hij via Wenny voortdurend bezig om haar waar hij kan financieel te ondersteunen. Het is een pijnlijke scheiding geweest voor Cor, maar zij wil desondanks haar ex-man dichtbij houden en tot en met haar dood in 1963 blijft zij zijn familienaam voeren.

Slechts zijdelings komen de koloniale oorlog en de Bersiap ter sprake, want hij hield zich niet zozeer met het nieuws over de politieke of militaire operaties bezig, als wel met het naar zijn hand zetten van de bureaucratische maatregelen: de invoer van auto's, transportmogelijkheden, verzenden van buitenlandse en Hollandse deviezen voor zijn familie in Nederland, etc. Uit de

Kaart van Java met de belangrijkste plaatsen

brieven komt een man tevoorschijn die zelfverzekerd is, bewust van zijn tekortkomingen en tevreden over wat hij bereikt heeft.

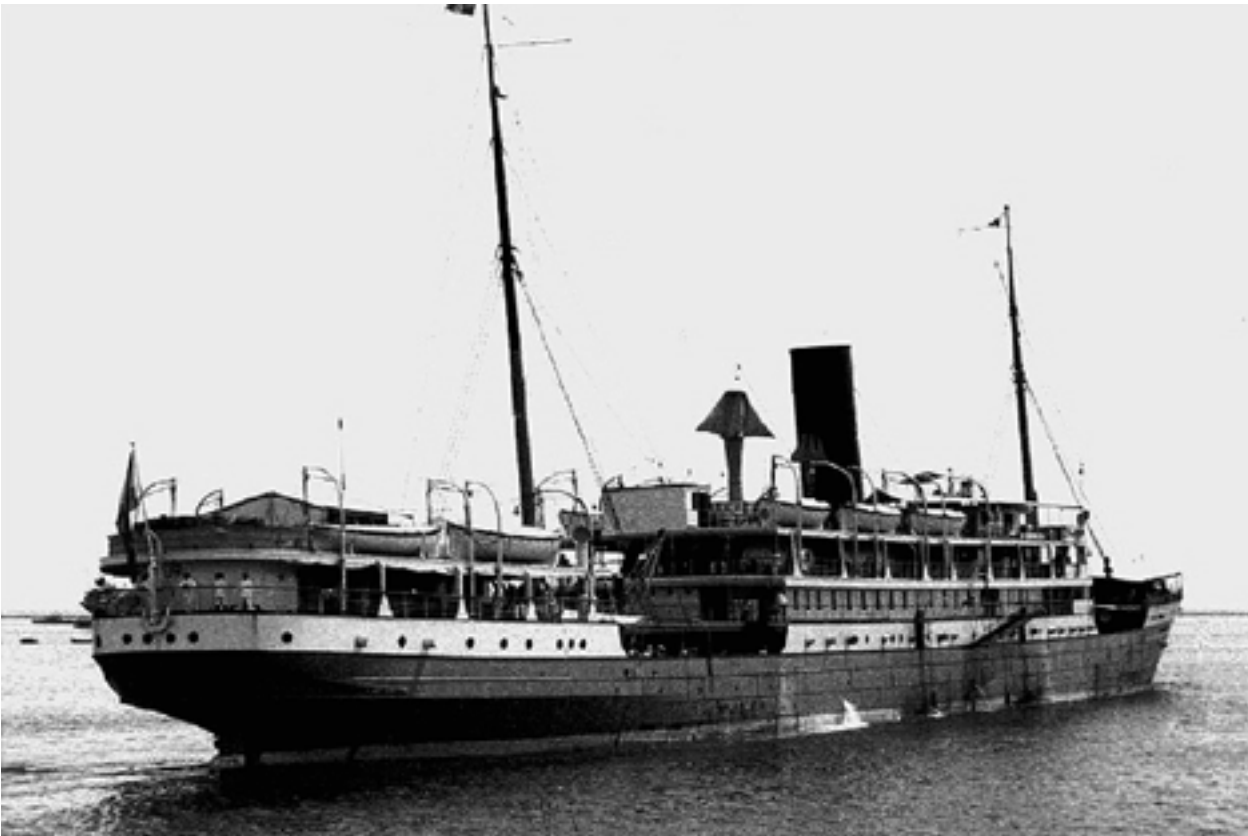
De brieven aan zijn jongste zoon Dick reflecteren een problematischer relatie. Het zijn er ook aanmerkelijk minder dan aan zijn dochter, in totaal nog geen tien. Dat had een reden. Dick was in 1934 op elfjarige leeftijd bij zijn vader weggegaan uit Soerabaja, en met zijn moeder vertrokken naar Nijmegen. Twee jaar later werd de officiële scheiding uitgesproken en weer een jaar later is Henk hertrouwd met Aafje Weersma. Dick weet daar allemaal niets van. Pas in 1939 krijgt hij hierover te horen en hij is woedend op zijn vader en met name op 'die vrouw' met wie zijn vader hertrouwd is. Hij wil nog wel zijn vader zien — Dick is zeer gelovig en dus uit respect voor het vijfde gebod — maar Aafje nooit en te nimmer. Dick zit in het studentenverzet en moet uiteindelijk onderduiken om tewerkstelling in Duitsland te ontlopen. Zijn broer Boy is, zoals gezegd, gefusilleerd in Vught en Wenny en zijn oudste zus Pop wonen beiden in Nederlands-Indië. Vanaf 1943 verkeert zijn moeder in geestelijke en fysieke moeilijkheden en alle zorg voor haar komt dus op zijn jonge schouders neer. Hij regelt de familie zaken. De toon van de brieven is dan ook veel zakelijker en de intimiteit ontbreekt, zeker aan Dicks kant. Henk probeert meerdere malen te testen of zijn zoon eventueel de zaak in Soerabaja wil overnemen, maar Dick heeft daar geen zin in. Pas na de dood van zijn vader keert hij terug naar Indië, inmiddels Indonesië, waar hij de zaak verder uitbouwt en later verkoopt. Henks vaderrol komt ook niet uit de verf. Hij respecteert Dick in diens volharding om de relatie zakelijk te houden.

De brieven aan Wenny en Dick zijn niet voor het nageslacht geschreven, maar geven een prachtig inzicht in hoe familieleden van een gebroken gezin en op grote afstand, met elkaar communiceren over hun complexe belevenissen en lotgevallen na de zware oorlog en midden in een tijd van moeizame wederopbouw in Nederland en voortdurende crisis en oorlogssfeer in dekoloniserend Indië.

HENK OP WEG NAAR INDIE

Henricus Maria Petrus is in 1891 in Amsterdam, geboren als zesde kind en tweede zoon van Petrus Winnubst en Anna Swart. Het gezin woont bij zijn geboorte op de Lange Leidsedwardsstraat 43. Zijn vader was molenaar, maar is door een ongeluk een been verloren en verdient de kost als pianist en componist. Ze hebben het niet echt breed. Door de muziek komen er allerlei uitvoerende kunstenaars over de vloer, ook als de familie naar de Zieseniskade 1, naast het Barlaeus Gymnasium verhuist.

Bij zijn militaire keuring wordt Henk, zoals hij genoemd wordt, 'tot de dienst aangenomen'. Naar eigen opgaaf is hij dan kantoorbediende, en is 1,72 lang. Hij volgt enkel lager onderwijs want in 1907 krijgt hij als zeventienjarige een getuigschrift mee dat hij 3,5 jaar gewerkt heeft bij B. Gorris, winkelier in ijzerwaren en huishoudelijke artikelen aan de Damstraat. In 1908 werkt hij, weer met een goed getuigschrift als gevolg, acht maanden bij Westra, Vijzelstraat 121 en vervolgens treedt hij in dienst bij Hendrichs Kuinders & Co exporteurs op het Rokin. Ook daar werkt hij 3,5 jaar als magazijnbediende en later als stadsreiziger, degene, die de klanten bezoekt om orders op te nemen. In 1913 woont hij nog op hetzelfde

Schip Goentoer

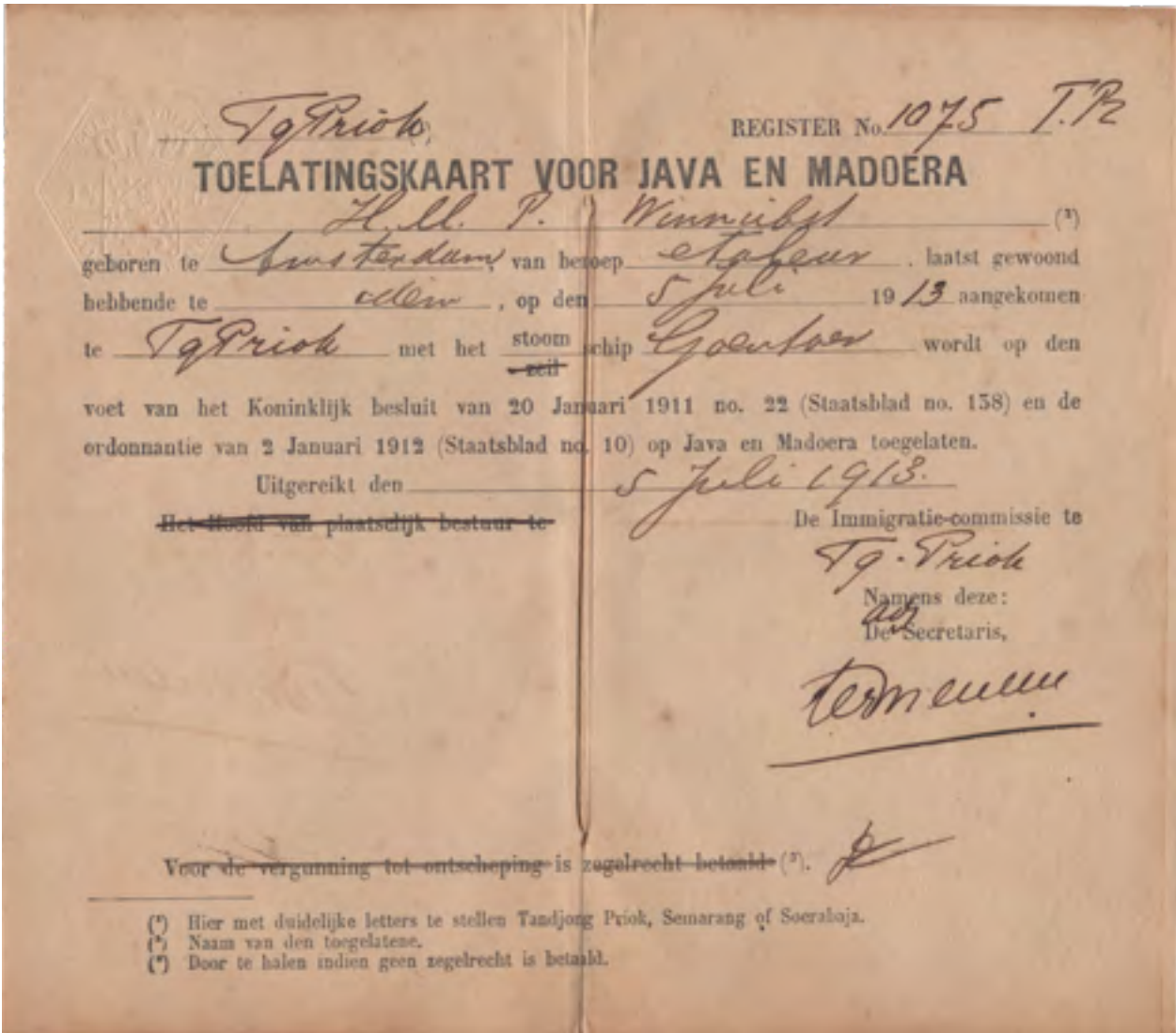
adres als zijn ouders en heeft inmiddels verkering met Cor Armée, die ook in Amsterdam woont.

In de eerste helft van dat jaar verandert zijn leven volledig: in hoog tempo krijgt hij een nieuwe baan, een nieuw thuisland en zelfs een nieuwe achternaam. Op 31 maart 1913 krijgt hij een brief van zijn voormalige werkgever Hendrichs Kuinders. De firma is benaderd door een rekruteringsbureau met de vraag of zij een bediende kunnen leveren die voor een soortgelijke betrekking in Indië in aanmerking wil komen en wel bij de firma De Vries te Bandoeng. Hendrichs Kuinders meldt zelf geen kandidaten beschikbaar te hebben, maar de briefschrijver dacht wel meteen aan Henk, omdat deze de laatste tijd nogal rusteloos was in zijn werk en misschien wel trek had in een avontuur in Indië. Als hij wilde, kon hij de volgende dag al op gesprek gaan. Dat gebeurt en er is enige urgentie, want twee weken later op 14 april volgt al een definitieve aanstelling als ‘winkelbediende/etaleur te Bandoeng bij de maatschappij ter voortzetting der zaken v/h J.R. de Vries en Co’ op een beginsalaris van 200 gulden per maand, inclusief vrij wonen. Henk krijgt een voorschot op zijn salaris ter dekking van de passage per boot in tweede klasse en hij krijgt ook nog eens 100 gulden in contanten mee voor onkosten tijdens de vier

weken durende reis. De firma heeft meteen ook maar een plek op de ss Goentoer geboekt.

Het is 18 juni 1913 als stoomschip Goentoer uit Marseille naar Batavia vertrekt. De gezagvoerder is de ervaren kapitein Van der Putte die ondersteund wordt door 114 bemanningsleden. Dat betekent bij 118 passagiers een bijna een-op-een verdeling. Het merendeel van de Nederlandse reizigers stapte pas op in Marseille, waar ze vanuit Nederland met de trein naar toe zijn gereisd. Op die manier konden ze de door de grote kans op zeeziekte beruchte reis door de Golf van Biskaje vermijden.

De Goentoer was het paradepaardje van de Rotterdamse Lloyd, dat samen met de stoommaatschappij Nederland de wekelijkse verbinding met Indië onderhield. De passagiersaccommodatie van de schepen was onderverdeeld in een eerste, tweede, derde en vierde klasse (het tussendek). De eerste klasse was de grootste en de tweede klasse van Henk bevindt zich in de kampanje (de verhoogde achtersteven van het schip) en is ingericht voor veertig passagiers. De reisgids meldt: ‘Alle verblijven zijn ruim geventileerd. De grote patrijspoor-ten der opperdekhutten, en de vierkante ramen in brugdek- en promenadedek-hutten hebben alle jaloezieën. De patrijspoor-ten hebben ene opening van 18 inch

Voor het laatst Henk Winnubst

schoon glas. De ruimte voor koffers onder de couchettes is lang 1,50 m., breed 0,60 m., hoog 0,43 m.’

Het schip was speciaal voor de tropische dienst ingericht, voorzien van elektrische verlichting en waaiers, draadloze telegrafie en alle andere moderne gerieflijkheden voor de passagiers. Het leven aan boord is erop gericht om het de mensen zo gemakkelijk mogelijk te maken en om verveling gedurende de ruim vier weken op zee te vermijden. Elke boot heeft een bibliotheek ter beschikking van de passagiers. Henk is snel populair omdat hij elke avond muziek op de piano speelt. De reis verloopt goed en in de voormiddag van zaterdag 5 juli meert het schip aan in Tandjoeng Priok, de haven van Batavia. De passagiers kunnen niet meteen van boord want eerst doet de politie een inval en neemt duizend kilo opium in beslag in de veronderstelling dat die illegaal het land binnengesmokkeld is. Dit blijkt later een vergissing, want de vracht was eigendom van de koloni-

ale overheid zelf die via de afdeling ‘Opium-Regie’ het monopolie op deze handel had. Het bleef die dag nog langer onrustig in de haven want er braken ongeregelde heden uit bij het vertrek van Meklagangers. Henk kan pas in de avonduren van boord en krijgt van de autoriteiten een document dat hem toestemming geeft om Java en Madoera binnen te gaan. Op dit document prijkt nog steeds de naam Winnubst met een i, maar bij een loket verder let de ambtenaar van dienst niet op en maakt er Wennubst van. Henk zal met die naam verder door het leven gaan.

Hij beschrijft zijn reis in een mooi gebonden verslag, waarin hij met de nodige bravoure en met een grote ontvankelijkheid zijn nieuwe wereld beschrijft.

MIJN EERSTE REIS
NAAR INDIE
VAN
H. WINNUBST
1913

Reisbeschrijving van.

Amsterdam via. Marseille
naar Batavia.

24 Juni

Maandag 9 Juni 1913.

Mijn verlangen om naar het buiten-
land te gaan is altijd mijn leuze ge-
weest, doch daar ik verloofd was
ben ik er altijd tegen in gegaan.
Ten eekste bij de eerste afreis in
Amsterdam een betrekking in Bat.
doeng of een gunstige conditie werd
aangeboden, kon ik niet nalaten, dit
goed in overweging te nemen. Na vele
malen met mijn misji en ouders
hierover te hebben gesproken, kwam
ik tot de conclusie de betrekking te
aanvaarden, dit was 6 weken voor
mijn vertrek. Ik dacht zoo het
beter, dit is nog een heeten tijd,
maar och het gaen zijn zulke dagen
vervlogen, en vooral de laatste week